

Farklı Etnik Gruplar Arası Etkileşimlerde Atasözlerinin Rolü: Süryaniler ve Mahallemiler Arasında Bir Karşılaştırma*

Araştırma makalesi / Research article

Halit YEŞİLMEN**

The Role of Proverbs on Interactions Between Different Ethnic Groups: A Comparison Between Syriacs and Mhallemies

---

Citation/©: Yeşilmen, Halit, (2020). The Role of Proverbs on Interactions Between Different Ethnic Groups: A Comparison Between Syriacs and Mhallemies, Milel ve Nihal, 17 (2), 225-248.

Abstract: The topic of this article is the role of proverbs in the interactions of different groups. The subject is limited to the proverbs used by Syriacs and Mhallemies living in Mardin. Proverbs were selected according to the data obtained from two different field studies based on interviews. The aim was to reveal that proverbs preserve the diversity of the group and at the same time mediated the formation of a common style of evaluation. As a result of the study, it was seen that the proverbs used only in the group carried different socio-cultural elements and mediate the group to maintain its perspective. On the other hand, it was concluded that proverbs with similar social dynamics and sensitivities gained common use and mediated the reduction of boundaries between groups. In this respect, the article contributes to the studies on Syriac proverbs and to the explanation of cultural processes.

Keywords: Culture, Syriacs, Mhallemies, Proverbs.

---

* Makalede kullanılan Süryanice ifadelerin transkripsiyonunda yardımlarını esirgemeyen Mardin Artuklu Üniversitesi Süryani Dili ve Kültürü Anabilim Dalı'nda görev yapan Öğr. Gör. Mihayel Akyüz'e teşekkür ederim.

** Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü [halitiesilmen@artuklu.edu.tr] ORCID: 0000-0002-4907-1366.

Atıf/©: Yeşilmen, Halit, (2020). Farklı Etnik Gruplar Arası Etkileşimlerde Atasözlerinin Rolü: Süryaniler ve Mahallemiler Arasında Bir Karşılaş-tırma, *Milel ve Nihal*, 17 (2), 225-248.

Öz: Makalede atasözlerinin farklı grupların etkileşimlerindeki rolü konu edilmiştir. Konu, Mardin’de yaşayan Süryani ve Mahallemilerin kullandıkları atasözleri ile sınırlandırılmıştır. Atasözleri, biri Mahallemilerle diğeri Süryanilerle ilgili olmak üzere ayrı ayrı yapılmış olan ve görüşmeye dayalı iki alan çalışmasından elde edilen verilere göre seçilmiştir. Amaç, atasözlerinin gruplar arası etkileşimlerde hem grubun farklılığını koruduğunu hem de gruplar arasında ortak bir anlam ve değerlendirme alanının oluşmasına aracılık ettiğini ortaya koymak olmuştur. Amaç doğrultusunda sadece grup içinde kullanılan atasözleri ile ortak kullanımda olan atasözleri karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, sadece grup içinde kullanılan atasözlerinin farklı sosyo-kültürel öğeler taşıdığı ve bu açıdan grubun farklı okuma biçimini korumasına aracılık ettiği görülmüştür. Benzer sosyal dinamikleri ve hassasiyetleri barındıran atasözlerinin ise olayları okuma ve değerlendirme biçimi açısından ortak bir kullanım değeri kazanarak gruplar arasındaki sınırların yumuşamasına aracılık ettiği neticesine ulaşılmıştır. Bu açıdan makale, Süryani atasözleri ile ilgili yapılacak olan çalışmalara, genel anlamda da kültürel süreçlerin açıklanmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Süryaniler, Mahallemiler, Atasözleri.

Giriş

İlk sözlü biçimlerinden biri olan ve genellikle anonim bir değerde karşılanan atasözleri, farklı dil ailelerinde olduğu gibi farklı etnik gruplara göre de çeşitlilik gösterirler. Her milletin, toplumun, kültürel ve etnik grubun kendine has atasözü literatürü söz konusudur. Bununla birlikte atasözleri, farklı gruplar arasındaki temas ve etkileşimler yoluyla geniş bir alana da yayılırlar. Etkileşimde bulunmamış, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan toplumlarda bile benzer anlam içeriklerine sahip atasözleri mevcuttur. Nitekim dünyadaki farklı milletlerin kullandıkları atasözleri ile Sümer tabletlerindeki sözlerin veya Tevrat’ta yer alan Süleyman’ın Özdeyişleri arasında bir benzerlik olduğu bilinmektedir.¹ Menşei ne olursa olsun, ister aktarım veya yayılma yoluyla isterse de özgül sosyo-kültürel dinamikler neticesinde oluşmuş olsun kullanılan atasözle-

¹ Aydın Oy, “Atasözü”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), IV:44.

rinin sosyo-kültürel yaşamda bir karşılığı vardır. Zira atasözleri, kültürel ve etnik grupların, sosyal yaşam içerisinde karşılaştıkları olay ve durumları, kısa ve özlü biçimde okuma, değerlendirme, anlamlandırma ve bunları formüle etme biçimlerini yansıtır. Şunu da belirtmek gerekir: Bir grubun atasözü literatürü değişime uğrayabilir. Çünkü atasözlerinden bir kısmının unutulup bir kısmının kullanılmaya devam etmesi veya temasta olan farklı etnik gruplar arasında ortak bir kullanım kazanarak yaygınlık gösterebilmesi dinamik bir süreçtir. Dinamik süreç içerisinde ve farklı gruplarla kurulan temaslar neticesinde atasözü literatüründe bir değişim, zayıflama, yayılma ya da zenginleşme söz konusu olur.

Atasözlerinin Süryaniler ve Mahallemiler gibi Sami dil grubundan olan topluluklarda, bilhassa Araplarda sık görüldüğü bilinmektedir.² Buna rağmen hem Süryani hem de Mahallemi atasözleri ile ilgili yapılmış çalışmaların az olduğunu söylemek gerekir. Bunlardan; Ercan Akçay'ın Midyat ve çevresindeki Süryanilerden derlediği ve Türkçe dil ile yazılmış olan dört yüz kırk dört atasözünü barındıran *Süryani Atasözleri* adlı çalışma ile Gabriel Afram'ın özgül denilebilecek otuz dokuz atasözü içeren *Ordspråk & Aforismer (Atasözleri ve Özdeyişler)* isimli eser zikredilebilir.³ Her iki çalışmada yer alan atasözleri, açıklamasız bir şekilde doğrudan verilmektedir. "Mahallemi Atasözleri" ile ilgili Türkiye'de yapılmış çalışmalardan da şunlar zikredilebilir: Davut Orhan'ın *Midyat Yöresel Arapçası ve Sözlü Edebiyatı* adlı eserin içerisinde, anlamları ve yazılışı ile birlikte verilen "yüz yirmi beş" atasözü yer almaktadır.⁴ Ahmet Abdülhadioğlu'nun *Sözlü Kültür Bağlamında Mardin Arapça Atasözleri* adlı kitap çalışması da önemli bir boşluğu doldurmaktadır.⁵ Abdülhadioğlu'nun çalışmasında, Mardin'de Arapça olarak kullanılan atasözlerine yer verilmektedir. Ana hatlarıyla iki bin yedi yüz yetmiş üç atasözünün yer aldığı bu çalışmada atasözleri hem sahadaki görüşmecilerle desteklenmekte hem de yazılı kay-

² C. Brockelmann, "Mesel", *İA* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 8/120.

³ Ercan Akçay, *Süryani Atasözleri* (İstanbul: Aram Yayınevi, 2005); Gabriel Afram, *Ordspråk & Aforismer* (Stockholm: Författares Bokmaskin, 2010).

⁴ Davut Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası (Muhallemi) ve Sözlü Edebiyatı* (İstanbul: Sahaflar Yayınevi, 2015).

⁵ Bk. Ahmet Abdülhadioğlu, *Sözlü Kültür Bağlamında Mardin Arapça Atasözleri* (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2019).

naklardaki versiyonları ile ele alınmaktadır. Bu açıdan zengin bir literatür de gözler önüne serilmektedir.⁶

Yukarıda zikredilen kaynaklara nispeten bu makalede ise sosyo-kültürel süreçler ile atasözlerinin birbiriyle ilişkili olduğu göz önüne alınarak atasözlerinin etnik grupların etkileşimlerinde oynadığı rol konu edilmektedir. Konu, Mardin’de yaşayan Süryaniler ile Midyat’ta yaşayan Mahallemilerin (yer yer Kürtlerin) kullandığı atasözlerinin karşılaştırılması yoluyla ele alınmaktadır.⁷ Bunun için örnek atasözleri seçilmiştir. Bu belirlemede, üzerinde az çalışma yapıldığı ve ilgili veriler az olduğu için daha çok Süryani Atasözleri çerçevesinde bir seçim yapılmıştır. Seçilen atasözleri, Süryani ve Mahallemiler ile ilgili ayrı ayrı iki farklı zaman diliminde yapılmış olan saha çalışmalarımıza dayanmaktadır: Bunlardan biri, 2011-2016 yılları arasında Midyat’a bağlı Söğütlü köyü merkezinde yapılan Mahallemilerle ilgili bir çalışmadır. Diğeri ise 2017-2019 yılları arasında Mardin’de yaşayan Süryanilerle ilgili yapılan bir çalışmadır.

Etnometodolojik bir hassasiyetle ve nitel yöntemlere dayalı alan çalışmalarının kültürel süreçlerin anlaşılması için vazgeçilmez bir

---

⁶ Mahallemi atasözleri ile ilgili yapılmış çalışmalara şunlar da eklenebilir: Yasin Kahyaoglu ve Adnan Demircan, “Mardin’in Ömerli İlçesinde Kullanılan Bazı Atasözleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/16 (2006): 101-120; Mevlüt Kula ve Zeki Tekem, “Mahalme Atasözleri”, *Makalelerle Mardin: Eğitim-Kültür- Edebiyat*, ed. İbrahim Özcoşar, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi (İstanbul: 2007), 251-261; Mehmet Ali Aslan, “Mihellemilerde Sözlü Edebiyat Gelenegi”, *Makalelerle Mardin: Eğitim-Kültür- Edebiyat* ed. İbrahim Özcoşar, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi (İstanbul: 2007), 241-249; Yaşar Acat, “Mhallemi Lehçesinde Kullanılan Atasözü ve Deyimlerin Fasih Arapçada Kullanılan Atasözü ve Deyimlerle Mukayesesi”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/2 (2016): 694-704; Yaşar Acat ve Emin Cengiz, “Midyat ve Çevresinde Yaşayan Mhallemi Araplarına Ait Sözlü Kültür Öğeleri”, ed. İbrahim Baz vd., thk. Mehmet Emin Erkan, *Uluslararası Dengbêjlik Kültürü ve Dengbêjler* (Uluslararası Sempozyum Bildirileri), (Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2019), 351-362.

⁷ Süryaniler (Kadim Süryani Ortodokslar), Hıristiyanlığın ilk döneminde, yani M.S. 38’den itibaren İsa Mesih’in mesajını kabul eden kadim bir topluluktur. Suavi Aydın vd., *Mardin: Aşiret-Cemaat-Devlet* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001), 50-51; Midyat ve çevresini içine alan Turabidin bölgesi ile Mardin şehri, Süryanilerin ana yurtlarından biridir. Arap kabile boyundan olan Mahallemiler de günümüz itibarıyla, Mardin iline bağlı Ömerli, Savur ve Midyat üçgenini çevreleyen coğrafya ile özdeş; Dicle Fırat arasında kalan bölgedeki tarihi geçmişleri de en az 5. yüzyıla kadar uzanan kadim bir Arap topluluğudur. Halit Yeşilmen, *Mahallemiler* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2017), 101-105.

değerde olduğu belirtilmelidir. Nitel yöntemlere dayalı alan çalışmaları, özellikle bu çalışmayı göz önüne aldığımızda, bağlamsal süreçler ile anlam arasındaki sıkı ilişkiden dolayı, dışarıdan bakıldığında aynı olduğu düşünülen grupların anlamlı farklılıklara sahip olduğunu ya da kalın sınırlar taşıdığı düşünülen grupların anlamlı benzerlikler taşıdıklarını görmemize imkân tanımaktadır. Bununla birlikte, alan çalışmalarının hem araştırmacı (*etik*) hem de görüşmeciler (*emik*) için zorluklar taşıdığı da söylenmelidir. Bu zorluklar, özellikle içsel tutumla/kıvamla ilgilidir. Her iki tarafın, taraf olmaktan çıkmasını sağlayan bir fedakârlık gerektirir. Bunun için konu merkezinde (konuyu aşan demek daha doğru olur) güvenilir ilişkilerin tesisi kaçınılmazdır. Güvenilir ilişkilerin elde edilmesinde Mahallemiler ile olan etkileşimlerimizin (bölgenin ve alanın bir ferdi olmanın da etkisiyle) daha hızlı cereyan ettiğini söylemek gerekir. Öyle ki katılım imkânının elde edildiği durumlarda yani doğal diyalog ortamlarında atasözlerinin kullanımıyla karşılaşıldığı birliktelikler söz konusu olmuştur. Ek olarak sadece atasözlerinin değerlendirilmesi için ses kaydına alınan görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Süryaniler ile olan görüşmelerde ise durum farklıdır: Katılımdan ziyade görüşmeye dayalı oturumlar söz konusu olmuştur. Bunun temel sebeplerinden biri, iletişim bağının kurulmasındaki zorluklardır. Bu bağın oluşmasında, özellikle Kili-se yetkililerinin belirleyici bir yardımı söz konusu olmuştur. Ancak bu yolla alanda sağlıklı bir iletişim imkânı elde edilmiştir. Diğer bir zorluk ise görüşme planlamasında kendini göstermiştir: pazar günü haricindeki günlerde maişet hareketliliğinden dolayı görüşme planlaması yapmak zorlaşmaktadır. Pazar günü ise dini ibadetler ile birlikte, bu güne ertelenmiş olan taziye ve akrabalık ziyaretleri nedeniyle görüşme için randevu almak hayli zorlaşmaktadır. Bu zorluklar dâhilinde ayrı ayrı zaman dilimlerinde Midyat merkez, Midyat'a bağlı Anıtlı köyü, Mardin merkez ve Yeşilli ilçesine bağlı, aynı zamanda il merkezine yakın olan Bülbül köyünde ses kayıt cihazı eşliğinde çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Süreç içerisinde ilgili görüşmelerin transkripsiyonu düzenlenmiş, ihtiyaç duyulan hususlarda da mobil iletişim kurulmuştur.⁸

Alanda elde edilen verilerin karşılaştırılması ile birlikte, konuyla ilgili olarak karşılaştırmayı desteklediği, kıyaslama ve değerlendir-

⁸ Makalede kaynak görüşmeciler "G" harfiyle kodlanarak yer almaktadır.

dirmelere imkân tanıdığı için yukarıda belirtilen yazılı kaynaklardaki atasözleri de dikkate alınmış, bu çerçevede atasözlerinin gruplar arasındaki etkileşimlerde oynadığı rol sorgulanmıştır. Bu sorgulama, farklı çalışmalar için şu hususları da içermektedir: Ağırlıklı olarak Mardin’de Arapça, Midyat’ta ise Kürtçe konuşan Süryanilerin kendi özgül yapılarını imleyen atasözlerinden bahsedilebilir mi ya da konuşulan dilin etkili olması kadar sosyo-kültürel özellikler ve dinamikler de özgül atasözlerinin belirlenmesinde belirleyici bir faktör olarak ele alınamaz mı? Bu sorgulamalar dâhilinde çalışmanın amacı, atasözlerinin hem grup içine yönelik olarak hem de diğer gruplarla olan etkileşimlerdeki rolünü ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Süryani ve Mahallemilerde kullanılan atasözleri, anlam içeriği ve kullanım alanları üzerinden karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırma, dolaylı olarak meselenin sosyo-kültürel dinamiklerde düğümlendiğine de dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

Makalede, gruba özgü sosyo-kültürel dinamiklerle yapılanmış atasözlerinin, anlam ve değerlendirme biçimi itibariyle grup farkını taşıdığı ve bu farkın korunmasında etkili olduğu; bazı atasözlerinin ise gruplar arası temaslarda benzer anlam ve değerlendirme biçimlerinin taşınmasına, bu açıdan da gruplar arası sınırların yumuşamasına aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak fark ve benzerlik mesafesi arasında kalan yorum ve değerlendirme biçimlerini taşıyan atasözlerinin, gruplar arasında paylaşılan daha zengin bir yorum imkânını ve bakış açısını beraberinde getirdiği tespit edilmiştir ki bu, bir yönüyle karşılaşma, temas, tanışma ve değersel açıdan sürdürülebilir ilişkiler alanını da imlemektedir.

1. Süryani ve Mahallemilerde Kullanılan Atasözlerinin Menşesine Genel Bir Bakış

Süryani ve Mahallemilerin ortak coğrafyayı paylaşmaları ve değersel alışverişleri/etkileşimleri, kullanılan atasözlerine yansımış durumdadır. Farklı ve benzer okuma biçimlerini yansıtan atasözlerine sahipler. Farklılık ve benzerlik, atasözlerinin menşei/kaynakları açısından da geçerlidir: Süryaniler, kullandıkları atasözlerinin kaynağı olarak daha çok kutsal metinlere; kutsal metin menşeli olanların dışındaki atasözleri için de çevre gruplarına (Mardin merkezde Araplar, Midyat’ta ise Kürtler) işaret ederler. Buna kıyasla Mahallemiler ise “büyüklerimizden öğrendik” yaklaşımına sahipler. Bu farklılık dışında açıklanması gereken bazı te-

Farklı Etnik Gruplar Arası Etkileşimlerde Atasözlerinin Rolü: Süryaniler ve Mahallemiler... mel hususlar da vardır. Şöyle ki; Süryanilerin, birincil dereceden kutsal metinleri dayanak göstermelerinin temel gerekçeleri söz konusudur. Bunlardan biri, Süryanilerin erken dönemde Hristiyanlığı kabul etmeleridir. Yani Hristiyanlığı erken dönemde kabul etmiş olmaları, günümüze kadar uzanan bir etkiyi de beraberinde getirir. Bu etki, doğrudan atasözlerine de yansımaktadır. Belirtilen husus, Kutsal Kitap'tan kaynaklanan atasözlerinin, kaynağı fark edilmeksizin sosyal yaşamda kullanılıyor olmasının da en temel yönüdür. Modern okuma refleksleri açısından düşünüldüğünde ise; Kutsal Kitap'ta yer alan *Mezmurlar*, *Süleyman'ın Özdeyişleri* ve *Vaiz* kitaplarının söz konusu söylemin temel gerekçesini oluşturduğu söylenebilir, çünkü burada yoğun bir şekilde atasözü ve özdeyiş niteliğinde ifadeler yer almaktadır. Meselâ;

Demir demiri biler, insan da insanı.⁹

Erdemli kadın, kocasının tacıdır.¹⁰

Zenginin malı, zengini uyutmaz.¹¹

Sağ köpek, ölü aslandan iyidir.¹²

Bilgelik, güçten iyidir.¹³

Taş çıkaran, taştan incinir.¹⁴

Yarının kaygısı yarının olsun.¹⁵

Diğer önemli bir faktör de kutsal sözlü geleneğin taşıyıcı aktörü niteliğinde zikredilebilecek olan Süryani Büyüklerinin özdeyişleridir. Meselâ;

Altın, sıkıntıları çoğaltır; ilim ise rahatlık ve hoşnutluk kazandırır.¹⁶

Zorla kaçırılan biri, kralın hükmüne sığınır.¹⁷

⁹ *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009), Süleyman'ın Özdeyişleri, 27: 17.

¹⁰ *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009), Süleyman'ın Özdeyişleri 12: 4.

¹¹ *Vaiz*, 1: 8.

¹² *Vaiz*, 9: 4.

¹³ *Vaiz*, 9: 16.

¹⁴ *Vaiz*, 10: 9.

¹⁵ *Matta*, 6: 34.

¹⁶ *Mor Efrem, Kilise Ataları Tarafından Kutsal Ruh'un Kavalı Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri*, çev. Gabriyel Akyüz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012), 392.

¹⁷ *Mor Efrem, Mor Efrem'in Şiirleri*, 62.

Hikmet, silahtan; ilim de maldan daha iyidir.¹⁸

Çocukların terbiyesinde babalar, Allah'ın vekilleridir.¹⁹

Kutsal Kitap'ın içerdiği ana temalardan biri olan "hikmet"/"bilgelik" mesajının Süryani Büyüklüğü tarafından aktarılması, zamanla sözün kaynağından bağımsızlaşarak atasözü formunda kullanılmasını da beraberinde getirmektedir. Meselâ;²⁰

Akıl, yaşlı ya da genç olmaya bağlı değildir.²¹

Akılsızların yükü her zaman ağır olur.²²

İki tanrıya secde edilmez.²³

İnsan, ismiyle iyi olmaz.²⁴

Küçük yaşta kazanılan ilim, taştaki nakış gibidir.²⁵

Benzer bir etki Mahallemiler için de söz konusudur. Analitik bir değerlendirme yapıldığında, Mahallemilerin Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şerif menşeli denilebilecek atasözlerine sahip oldukları görülmektedir. Meselâ; Mahallemilerde ve Türkiye'de yaygın olarak kullanılan "Her koyun kendi bacağından asılır."²⁶ şeklindeki atasözü, Kur'ân'da yer alan "... Herkes, günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez..."²⁷ ayetinin anlamını taşımaktadır.²⁸ "Utanmayana ne mutlu!"²⁹ atasözü, ilk peygamberden itibaren insanların duy-

¹⁸ Mor Efrem, *Mor Efrem'in Şiirleri*, 394.

¹⁹ Hanna Dolabani, "Özdeyişler", *Süryani Büyüklüklerinden İnciler*, haz. İshak Tanoğlu ve Sara Tanoğlu (Elâzığ: Çağ Ofset, 2004), 56-57.

²⁰ Metinde yer alan atasözlerinin; Arapça, Kürtçe ve Süryanice olmak üzere değişen yerel kullanımları söz konusudur. Yerel kullanım biçimi, ilgili dipnotun sonunda latinize edilerek verilmiştir. Atasözlerinin hangi dilden latinize edildiğini belirtmek adına Arapça için "A", Süryanice için "S" ve Kürtçe için "K" harfi kullanılmıştır.

²¹ Afram, *Ordspråk & Aforismer*, 45. S: "U meho lat yo mu rabo aw mu z'uro."

²² Akçay, *Süryani Atasözleri*, 8. S: "U ta'no danaḥmaq kul naqla yakuro yo."

²³ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 26; G. 1; G. 3; G. 4; G. 5; G. 6; G. 7; G. 8. S: "Latre Alohe lo komuşad."

²⁴ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 26; G. 1; G. 3; G. 4; G. 5; G. 6; G. 7; G. 8. S: "U noşo b'işme lo kohowe tovo."

²⁵ G. 11; G. 15. A: "' ilm fissiğır, kemennakş 'alel hacar."

²⁶ G. 16; G. 18; G. 21; G. 22. A: "Kil ḡanemé m'alleké min ker'ube."

²⁷ el-En'âm, 6/164.

²⁸ Acat, "Mhallemî Lehçesinde Kullanılan Atasözü ve Deyimlerin Fasih Arapçada Kullanılan Atasözü ve Deyimlerle Mukayesesi", 697.

²⁹ G. 16; G. 18; G. 21; G. 22. A: "Heniyét limo yistihi."

Farklı Etnik Gruplar Arası Etkileşimlerde Atasözlerinin Rolü: Süryaniler ve Mahallemiler...
duğu sözlerden biri olan “Utanmıyorsan dilediğini yap!” hadisinin anlam ve vurgu içeriği ile neredeyse aynıdır. “Sabır selamet, acele nedametir.”³⁰ atasözü de “Acele, şeytandandır.” hadisinin anlamını vurgulamaktadır.³¹

Verilen örneklerde olduğu gibi öğüt içerikli bilgece sözlerin, sosyo-kültürel etkileşim bağlamına uygun olarak zamanla davranışları organize eden atasözü vurgulamalarına dönüşmesi hem ilgili öğütlerin sosyal yaşamda kökleşmesini hem de ilgili değerlendirme tarzının sürekliliğini, yani nesillere aktarılmasını beraberinde getirmektedir.³² Dolayısıyla bu nitelikteki atasözlerinin temelde *irfan/hikmet/bilgelik* denilebilecek bir okumanın tezahürü oldukları düşünülebilir. Meselâ, Mahallemilerin kullandığı “Rızık, ittifak-tandır.”³³ veya “Ene’den (*ego-nefs*) Allah’a sığınırım.”³⁴ sözleri ile Süryanilerin kullandığı “İnsan, ismiyle iyi olmaz.”³⁵ veya “Bin’in başı, -bir- kelimedir.”³⁶ sözlerinin belirtilen köklü geçmişle ilişkili olduğu söylenebilir.

Atasözleriyle ilgili genel hatlarıyla açıklanan kaynakların dışında, doğrudan sosyo-kültürel etkileşimlerden ve bu etkileşimleri değerlendirme tarzından kaynaklanan atasözleri de söz konusudur ki bununla ilgili örnekler aşağıda verilmektedir. Bu dinamikler de göz önüne alındığında; ana hatlarıyla hem Süryani hem de Mahallemi atasözlerinin dört temel kaynağından bahsedilebilir: a) Kutsal metinler; b) Kutsal metinlerin aktarılmasında etken olan dini liderler ki Süryanilerde Süryani Büyükleri, Mahallemilerde ise Hadisler ve bunların aktarılmasına aracılık eden aktörler; c) grup içi sosyo-kültürel dinamikler; d) gruplar arası değersel etkileşimler. İlk iki kaynağa yönelik açıklama ve örneklere yukarıda yer verildi. Ko-

³⁰ G. 15; G. 16; G. 18; G. 21; G. 22. A: “İs-sabır selemé, ul’acelé nidémé.”

³¹ Bununla ilgili daha fazla örnek ve açıklama için bk. Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 37-39.

³² Atasözleri ile hikmetli öğütler içeren sözlerin arasındaki temel farklar için bk. Alaaddin Gültekin, “Ravzatu’l-Ukûl Adlı Eserde Geçen Mesel Örneklerine Dair Bir İnceleme” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2017): 3125-3126.

³³ G. 15; G. 16; G. 17; G. 19; G. 22; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 283. A: “İr-rızık min ittifâq.”

³⁴ G. 15; G. 17; G. 19. A: “E’ûzu billahi min kilmîtél ene.”

³⁵ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 26; G. 1; G. 3; G. 4; G. 5; G. 6; G. 7; G. 8. S: “U noşo b’ışme lo kohowe tovo.”

³⁶ G. 11; G. 13. A: “Râsıl-elf, kilmé.”

nunun bundan sonrasında ise son iki kategori ile ilgili karşılaştırılmalı değerlendirmeler yapılmaktadır.

2. Farklı Sosyo-Kültürel Dinamiklerin Atasözleri ile Korunması: İç Aktarım

Süryani ve Mahallemilerin (aynı zamanda Kürtlerin) uzun yıllara dayanan değersel etkileşimleri, yakın anlam ve vurgulamalar içeren atasözü literatürünün oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu literatürün içerisinde kendi özgül dinamiklerinden kaynaklanan atasözlerine ek olarak ortak kullanıma sahip, fakat atasözünün sıklıkla kullanılması sebebiyle gruba has denilebilecek atasözleri de söz konusudur. Çünkü bir atasözünün gündelik yaşamda ve ilgili bağlamlarda aynı grup içinde sıklıkla kullanılması o atasözünün işaret ettiği okuma ve yorum biçiminin sosyal karşılığının devam ettiğini gösterir. Dolayısıyla atasözünün kullanım yoğunluğu da önem kazanabilmektedir. Meselâ; “Muhalefet, inşa ettirir.”³⁷ veya “Bozulmazsa düzelmez.”³⁸ ya da “Yıkılmayan imar edilemez.”³⁹ şeklindeki atasözleri, Süryaniler arasında kullanılmaktadır. Süryaniler, genel olarak politik seçim süreçlerinde ve dış gruplarla olan etkileşimlerinde uzlaşma yöntemlerinden yana olsalar da iç dinamikler çerçevesinde bu sözleri sıklıkla kullanırlar. “Muhalefet, inşa ettirir.” şeklindeki atasözü, doğrudan sosyal dinamikleri karşılayan bir özelliكتedir. Benzer bir anlamı vurgulayan “Bozulmazsa düzelmez.”, “Yıkılmayan imar edilemez.” atasözleri de gündelik işlere yönelik yaklaşımı yansıtmaktadır.⁴⁰ Sosyo-kültürel dinamikler ile atasözleri arasındaki ilişki açısından düşünüldüğünde; söz konusu edilen kullanım sıklığı, bu atasözlerinin Süryaniler için özgül bir nitelikte olduğunu belirtmemize imkân tanımaktadır. Bu atasözleri, Süryanilerin dışında; aynı anlam içeriğiyle, fakat nispeten daha seyrek ve lokal durumlara bağlı bir biçimde Mardin’de de kullanılmaktadır. Fakat Mahallemilerde yaygın olmadığını belirtmek gerekir. Özellikle “Muhalefet, inşa ettirir.” sözüyle ilgili olarak şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Mahallemiler arasında “muhalefet”, Arap aşiretlerinin iç dinamik-

³⁷ G. 2; G. 9. S: “İ berberiyeye koma ‘amro.”

³⁸ Afram, *Ordspråk & Aforismer*, 47. S: “D’lo horwo lo k’omro.”

³⁹ G. 11; G. 12; G. 13. A: “Limo yinhıdır, mo yinbinî/mo yıt’ammar.”

⁴⁰ Geniş bir değerlendirme için ayrıca bk. Yeşilmen, “Kadim Süryani Atasözlerinin Kaynağı ve Rolü (Mardin Örneği)”, *Folklor/Edebiyat* 26/4 (2020): 994.

lerinde ön plana çıkan soy ve itibari akrabalık bağlarına nispeten “berberiyye” ifadesiyle hoş karşılanmayan bir eylem niteliğindedir. Dolayısıyla farklı gruplar, her ne kadar bu söze aşına olsa da kullanım sıklığı açısından ele alındığında, bu sözün, Süryanilerin sosyo-kültürel özelliklerini yansıttığı söylenebilir.

“Aşçılar çoğaldığı vakit, yemeğin tadı bozular.”⁴¹ veya “Aşçılar çoğaldı, yemek yandı.”⁴² şeklindeki atasözlerinin de bir öncekinde olduğu gibi Süryanilerin kültürel yapılarına uygun olduğu düşünülebilir. Her ikisi de bir işe gereğinden fazla kişinin müdahale etmesi durumunda, neticenin olumsuz olacağını belirtmektedir.⁴³ Mahallemilerin geleneksel yaşam kültüründe ise aş ve mutfak işlerinden sorumlu olan kişi, genellikle ailenin büyüğü olur. Bu rol nedeniyle mutfaktan ve aştan sorumlu kişi, “kebâni” veya “kebâniyye” ismiyle zikredilir. Dolayısıyla aş pişirme işine müdahale yetkisi bir kişidedir, bu arada diğerleri de gündelik işlerin başındadır. İlgisiz müdahalelerden kaynaklanan düzensizliği belirtmek için farklı bir atasözü yer almaktadır ki bu da Mahallemilerin kültürel öğelerini imlemektedir. Meselâ, Mahallemilerde kullanılan “Kuma, acıdır.”⁴⁴ sözü, bu çerçevede görülebilir. “Bir kadının bulunduğu ev mamur, iki kadının bulunduğu ev harabe...”⁴⁵ şeklindeki atasözü de belirtilen dinamiği vurgulamaktadır.

Bir atasözünün iç grubun sosyo-kültürel öğelerini taşıması, o sözün kullanım alanını da iç gruba has kılabilmektedir. Meselâ; “Boşanma işine gir (müdahil ol), fakat evlilik işine girme (müdahil

⁴¹ Afram, *Ordspråk & Aforismer*, 45; G. 2. S: “Bu ‘edono dattaboqe d’soğın, ta‘me du muklo k’horuw.” Bu sözün, benzer bir anlam vurgusuyla Doğu Süryanicedeki kullanımı şöyledir: “Bushala d’raba la Akhalan.” Bk. Joyce Bynum Lethin, “Syriac Proverbs from California”, *Western Folklore* 31/2 (1972): 93-94.

⁴² İshâk Armala, *Selva’r-râidîn fî emsâl Mardin* (Beyrut: el-Matba’at’us-Süryâniyye, 1927), 80’den aktaran: Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 338. Belirtilen kaynaktan bu söz Arapça ifadeyle yer almaktadır: “كُتْرُوا الطَّبَّاحِينَ أَوْ شَاطُ اللَّكْلِ” Burada olduğu gibi, bazı dipnotlarda, konuyu desteklemesi için yazılı kaynaklardan alınan atasözleri, kaynağındaki ifadeye bağlı kalınarak doğrudan yansıtılmaktadır.

⁴³ G. 2; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 338.

⁴⁴ G. 16; G. 18; G. 21; G.22; Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 59; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 620. A: “İddırra, murrayé.”

⁴⁵ A: “Beytil vêhde ma’mur, beytil-sinteyn xırab.” Ayrıca bk. Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 138.

olma)."⁴⁶ atasözünün dini açıdan Süryanilerle uyuşmadığı açıktır, çünkü Süryanilerde boşanma (istisnai durumlar dışında) yasaktır. Dolayısıyla bu söz, Süryanilerin arasında karşılık görmez. Fakat "Erkeği olmayan kadın, dağları olmayan kale gibidir."⁴⁷ atasözünün, ortak kullanıma uygun bir anlam taşıması ile birlikte, sosyo-kültürel dinamikler açısından birincil derecede Süryaniler arasında karşılık bulabileceği söylenebilir. Grup içi kültürel öğelerle sınırlı denilebilecek özgül atasözlerinin gruplar arası etkileşimlerle aktarılması mümkün olsa da daha çok grup içi aktarımlarda ve geleneksel yaklaşımın yinelenmesinde ön plandadır. Bu yolla atasözleri, grubun farklılığını sürdürmesine de aracılık ederler.

Süryanilerin kullandığı atasözlerinden biri de şöyledir: "Ağrımayan başa eşarp gerekmez".⁴⁸ Baş ağrısının hafiflemesi için fiziki olarak alın tarafının fular veya eşarp tarzı bir kumaşla sıkıca sarılarak bağlanması işlemi içeren bu atasözü, yersiz müdahalelerden ve sorunlardan uzak durulması gerektiğini belirtmek için kullanılmaktadır.⁴⁹ Anlam içeriği itibariyle bu söz, temkinli ve tedbirli davranmak gerektiğini, kendi işine odaklanıp başkasının işine karışmamak gerektiğini imlemektedir. Türkiye'de bu anlamı veren farklı atasözleri bulmak mümkündür. Fakat konumuz açısından ele alındığında bu sözün, özellikle Midyat Süryanilerinde (ve Kürtlerde) kullanıldığını, buna rağmen Mahallemelerde bu yoğunluğun söz konusu olmadığını, hatta bilinmediğini belirtmek gerekir. Meselâ; "Küçük bayram, büyük bayramdan önce geldi."⁵⁰ atasözü, Süryanilerde kullanılmasına rağmen Mahallemelerde kullanılmaz. Mahallemelerde (ve Kürtlerde) Ramazan Bayramı küçük, Kurban Bayramı ise büyük bayram olarak zikredilir. Süryanilerdeki dini bayram sıralaması ise tam tersidir: önce Nisan ayındaki büyük oruca müteakip Paskalya bayramı sonra da Aralık ayının 25. günü olan Yaldo bayramı gelir. Bu atasözü de Paskalya ve Yaldo bayramlarına atfen ve özgül bir okuma biçimiyle, küçük kardeşin bü-

⁴⁶ Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 305. A: "İdxıl fi şığıl ittlâk u lé tıdxıl fi şığıl izzivêc."

⁴⁷ A: "مزة بلا رجال كما قلعة بلا جبال" Armala, *Emsâl Mardîn, 92'den* aktaran: Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 460.

⁴⁸ S: "Risha d'la mraya, la asritle b'dismala." K: "Serê neêşe nehewcî destmala." Ayrıca bk. Akçay, *Süryani Atasözleri*, 7. Bu sözün Doğu Süryanicedeki kullanımı için bk. Lethin, "Syriac Proverbs from California", 92.

⁴⁹ G. 5; G.8.

⁵⁰ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 34. S: "U 'eđo na 'imo ađi mequm mu 'eđo rabo."

Farklı Etnik Gruplar Arası Etkileşimlerde Atasözlerinin Rolü: Süryaniler ve Mahallemiler...
yüğünden önce evlenmesi gibi beklenen sıralamanın dışındaki durumlarda kullanılmaktadır.⁵¹ Dolayısıyla özgül nitelikli atasözlerinin, grubun farklı olan okuma biçiminin devamını da sağladığı söylenebilir.

"Evin papazına barıkmor denmez."⁵² atasözü de önemli ipuçları sunmaktadır: Süryanilerde "barıkmor", "Allah, sizi ve bizi bereketlendirsün, korusun!" temennisiyle kullanılan bir selamlaşma sözcüğüdür. Mahallemilerde ise böyle bir selamlaşma biçimi yoktur. Ehil olmayan bir kimsenin, işi ehline öğretmeye kalkışması durumunda bu söz kullanılmaktadır.⁵³ Diğerlerinde olduğu gibi burada da kültürel (ve dini) öğelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Buna benzer farklı bir örnek de şöyledir: "Geçen sene yumurta derdi, bu sene çörek der".⁵⁴ Geçmiş yaşam koşulları açısından yumurta tüketiminin refah açısından özel bir değeri söz konusudur. Buna atfen bu söz de iyiye giden işlerin veya iyi olan kişinin kötüleşmesi durumunda kullanılmaktadır.⁵⁵

Atasözlerinin gruba has okuma biçimlerini koruduğunu gösteren örneklerden biri de "Yeni şarap, eski tuluma konmaz."⁵⁶ atasözüdür. Süryanilerin şarap yapımında mahir oldukları bilinmektedir. Kültürel öğeler ve kültürel okuma biçimini yansıtan bu söz hem doğrudan somut anlamını taşımaktadır hem de gündemdeki meselelere yönelik olarak yaşlılara karşı alınması gereken mesafeyi dile getirmektedir.⁵⁷ "Hristiyan'ın yaşlısı maskara, Müslüman'ın yaşlısı danışılan olur."⁵⁸ sözü de belirtilen vurgunun somut varlığını kanıtlar derecededir. Geleneksel yaşam değerleri açısından Mahallemilerde danışılan merci, ailenin (aynı zamanda akraba çevresi-

⁵¹ G.1; G. 3; G. 4; G. 5; G. 6; G. 7; G. 8.

⁵² Akçay, *Süryani Atasözleri*, 20. S: "Lu qašo du bayto barıkmor lıgımtavmar." Bu söz Arapça bir ifadeyle de yer almaktadır: "قَسْنُ النَّيْتِ مَالِوَارِخْمُورْ" Bk. Ebu Yusuf Kûşakcî, *el-Emsâlu's-ş-şabiyyetu'l-Halabiyye ve emsâl Mardin* (Halep: el-Mektebetu's-Suryaniyye, 1984), 396'dan aktaran: Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 380.

⁵³ G. 1; G. 8.

⁵⁴ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 20. S: "Işqad omar wa bı'to, adşato komar kliča/kâké."

⁵⁵ G.1; G. 3; G. 4; G. 5; G. 6; G. 7; G. 8.

⁵⁶ A: "Şarab il-icdîd mo yınhat fi tulûmul 'atiq."

⁵⁷ G. 11.

⁵⁸ A: "إكْبِيرُ النَّصَارَى مَسْخَرَةٌ، إكْبِيرُ الْإِسْلَامِ مَشُورَةٌ" Armala, *Emsâl Mardin*, 79'dan aktaran: Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 276.

nin) büyüğüdür (*ikbîr*). “Büyüğü olmayanın tedbiri olmaz.”⁵⁹ şeklinde kullanılan atasözü de bunu örneklemektedir. Bu kıyaslama itibarıyla de düşünüldüğünde, yaklaşım farkının sözler üzerinden taşındığı ve korunduğu görülebilmektedir.

Atasözlerinin farklı sosyo-kültürel dinamikleri ve okuma biçimlerini yansıttıkları ile ilgili olarak biri Süryanilerden diğeri de Mahallemilerden olmak üzere örnekler verilebilir: Midyat’ta yaşayan Süryanilerde yerel öğeler taşıyan, “Sen nerde, Botélilerin bayramı nerde”⁶⁰ sözü dikkate değerdir.⁶¹ Bu söz, birinin bir işi başaramadığı veya o işte geç kaldığı ya da gidişatın kötüye gittiği durumlarda kullanılır.⁶² Bununla aynı anlam içeriğini vurgulayan bir başka atasözü ise şöyledir: “Nohut bu nohutsa bayram uzaktır.⁶³ Yani bayram gelmez.⁶⁴ Mahallemilerde ise yine işlerin kötüye gitmesi durumunda gereğinin yapılması gerektiğini belirten, fakat bu defa Mahallemilere özgü kültürel öğeler taşıyan “Deve barındıran, evinin kapısını yükseltir.”⁶⁵ atasözü kullanılmaktadır.⁶⁶

Mahallemilere has, onların sosyo-kültürel dinamiklerini vurgulayan ve yaygın bir kullanıma sahip olan atasözlerine farklı örnekler verilebilir. Meselâ, “Ehil olan ehille, yabancı olan –ise- yavaş yavaş”.⁶⁷ Bu atasözü, Araplarda öne çıkan “asabiyet” (dayanışma)

⁵⁹ G. 15; G. 16; G. 19; G.20; G. 22; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 397. A: “Li mêlû ikbîr, mêlû tedbir.”

⁶⁰ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 39. K: “Tu li ku... îda Bate li ku.”

⁶¹ “Boté” veya “Bate”, Midyat’a bağlı Bardakçı köyünün yerel telaffuzudur. İlgili sözün çıkış hikayesi şöyledir: “Bardakçı köyünün papazı, bir tasa bıraktığı kırk nohut ile büyük orucun günlerini hesaplamış. Evin gelini, papazın nohut sevdiğini düşünerek tasın içine sürekli nohut ilave edermiş. Bu da hesapların yanlış/geç tutulmasına sebep olmuş.” Bk. Yeşilmen, “Kadim Süryani Atasözlerinin Kaynağı ve Rolü”, 997.

⁶² G. 1; G. 3; G. 4; G. 5; G. 6; G.7; G. 8.

⁶³ A: “إِذَا كُنَّ الْحَمَّصُ هَذَا الْحَمَّصُ الْعَيْدُ يُعِيدُ وَه” Armala, *Emsâl Mardîn*, 10’dan aktaran: Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 317.

⁶⁴ “Boté” köyü etrafında şekillenen atasözü ile bu atasözünün çıkış hikayesi, yerel öğeler hariç aynıdır. Bu atasözünün Hıristiyan bir “kâhin”in başından geçen aynı olaya nispeten ortaya çıktığı ile ilgili olarak bk. Kûşakcî, *el-Emsâlu’s-şar’biyyetu’l-Halabiyye ve emsâl Mardîn*, 354-355.

⁶⁵ Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 62; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 440. A: “Li yihvi cemelé, ti’alli beb darû.”

⁶⁶ G. 15; G. 16; G. 17; G. 19; G.20; G. 21; G. 22.

⁶⁷ G. 14; G. 15; G. 16; G. 17; G. 18; G. 19; G.20; G. 21; G. 22; ayrıca bk. Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 55; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 113. A: “İ-ehél bi-ehlû ul-garib ‘alâ mehlû.”

duygusunu içermektedir. Mahallemilerde “asabiyet” duygusu, akrabalık ilişkilerinde belirleyicidir. Bu atasözü de akraba içi desteğin öncelikli olduğunu, yabancı biri(leri)nin ise akraba işlerinde geri durması gerektiğini, yani sosyal ilişkilerdeki sınırlara dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. “Asabiyet” ve akrabalık hassasiyetleri, o kadar ön plandadır ki “Evinin çöpüne muhtaç ol, komşuya muhtaç olma.”⁶⁸ atasözünü de bu çerçevede görmek mümkündür. Buna nispeten Süryanilerin kullandığı “Yakın komşu, uzak kardeştan iyidir.”⁶⁹ sözünün ise farklı kültürel anlam kodlarını yansıttığı söylenebilir.

Mahallemilerin sosyo-kültürel dinamiklerine uygun okuma biçimini yansıtan yaygın atasözlerinden bir diğeri de şöyledir: “Doğuran ölmez”.⁷⁰ Bu söz, hem soy (erkek evlat) ve mülk itibarıyla miras bırakmak ve mirasın sahipsiz kalmaması hem ailenin sosyal kargaşalar karşısında ya da mevsimlik işlerde gücünü devam ettirmek, ayrıca yaşlılık sonrasında sâlih bir evlattan destek almak anlamında kullanılmaktadır.⁷¹ Bunun gibi “Büyük gitti, düzen/tedbir kayboldu.”⁷² şeklindeki atasözü de özgül dinamikleri vurgulamaktadır: Akraba (geniş anlamda itibari bağlar da buna dâhil) içerisinde büyüğün (*ikbîr*); düzeni, saygınlığı ve danışma merciini temsil ettiğini ifade eden bu atasözü, büyük olanın yokluğunda karşılaşılabilecek temel problemi vurgulamaktadır. Akrabalar arasındaki bağlar önemli olduğu gibi farklı akraba grupları ile oluşan sıhri veya onursal bağlar da önemlidir. Her iki durumda da sosyal etkileşimler bu bağları temsilen söz konusu edilir. Bu çerçevede, “Köpeğe sahibinin hatırına değer ver.”⁷³ atasözünün de Ma-

⁶⁸ Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 263. A: “ihtéc li zibél dânk u lé tihtâc li cirânk.”

⁶⁹ Bk. Süleymanın Özdeyişleri, 27: 10. S: “U ciran qariwo tawtir mu ahuno rahuqo yo.” Arapça kullanımında ise şöyle yer almaktadır: “جيرانك القريب أحسن من أخوك البعيد” Armala, *Emsâl Mardîn*, 32’den aktaran: Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 168.

⁷⁰ G. 15; G. 16; G. 17; G. 19; G. 21; G. 22; Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 61. A: “Li xellef, mé mét.”

⁷¹ G. 15; G. 16; G. 17; G. 19; G. 21; G. 22; Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 61.

⁷² G. 15; G. 16; G. 19; G. 22; ayrıca bk. Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 58; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 504. A: “Raḥ il-ikbîr u za’ ittedbîr.”

⁷³ G. 14; G. 15; G. 16; G.17; G. 18; G. 19; G. 20; G. 22; ayrıca bk. Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 59; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 76. A: ‘ız il-kelb lixatır şahûbû.”

hallemilerin özgül sosyo-kültürel dinamiklerini vurguladığı söylenebilir.

Urfa ve Antakya gibi illerde yaşayan Türkiye Araplarında yaygın olarak görülen ziyaret fenomeninin Mahallemilerde de önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Ziyaret mekânları ve anlayışı ile sosyal yaşam arasındaki bağı yansıtan “Kız, ziyaret gibidir.” (الْبِنْتُ كَمَا) (الإِزْيَارِيَّة)⁷⁴ veya “Kız, ziyarettir.”⁷⁵ atasözünün de diğer örneklerde olduğu gibi sosyo-kültürel unsurları içeren bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu söz hem evlilik için gelin adayları taliplerinin, yani ziyaretçilerinin çok olabileceğini hem de adayın kısmetine hanel getirilmemesi gerektiğini, aksi durumda bir ziyaret gibi işlerin ve yaşamın kötüye gitmesine sebep olabileceğini belirtmek için kullanılmaktadır.⁷⁶

Buraya kadar söz konusu edilen örnekler, sosyo-kültürel dinamikler ile atasözleri arasında bir ilişkinin olduğunu, bu açıdan atasözlerinin gruba özgü dinamikleri yansıttığını, özgül okuma biçimini koruduğunu, aynı zamanda bu okuma ve değerlendirme tarzını da aktarmaya aracılık ettiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte; verilen örnekler, taşıdığı anlam ve değerlendirme tarzı itibarıyla atasözlerinin grup farklılığını koruyarak bu farkın sürdürülmesine aracılık ettiğini de göstermektedir.

3. Ortak/Benzer Sosyo-Kültürel Dinamiklerin Atasözleri ile Korunması ve Aktarılması: İç ve Dış Aktarım

Atasözlerinin farklı gruplar arasında yayılması, benzer/ortak okuma biçiminin oluşmasını da beraberinde getirir. Bir grubun, meselâ Süryanilerin iç aktarımına konu olan bir atasözü diğerlerinde de -konumuz açısından Mahallemilerde de- söz konusu olabilmektedir. Meselâ; “Akıl altın bir taş gibidir, herkeste bulunmaz.”⁷⁷ şeklindeki atasözünün genel olarak bilinmesine rağmen Süryanilerin kültürel anlam dünyasına daha yakın olduğu söylenebilir. Nitekim

⁷⁴ G. 15; G. 16; G. 18; G. 19; G. 21; G. 22; ayrıca bk. Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 56. A: “İl-bint kemê lizyârâyé.”

⁷⁵ Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 153.

⁷⁶ G. 15; G.19; G. 22.

⁷⁷ G. 11; ayrıca bk. Akçay, *Süryani Atasözleri*, 8. S: “U meho kıd u kilo du dahwo yo, b'kul nošo (b'kul rišo) lıgmiqafe.” K: “Aql tacek zérîn e li sere her keşî nîné.” Arapça kullanımında ise şöyle yer almaktadır: “العقلُ نَاجٌ ذَهَبٌ لَا يُوْجَدُ فِي كُلِّ رَاسٍ” Kûşakcî, *Emsâl Mardin*, 611'den aktaran: Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 57.

sözün anlam içeriği, bilgelik vurgusu dâhilinde Kutsal Kitap'ta da işlenir: akıl yolu, bilgelik yolu çerçevesinde ön planda tutulur.⁷⁸ Bunun gibi yaygın bir kullanıma sahip olan "Akıl yaşta değil, baş-tadır."⁷⁹ atasözü de zikredilebilir. Bu söz, bilgeliğin bir gereği ve parçası olan adaleti uygulamanın yaşa bakmadığını belirtmek suretiyle Kutsal Kitap'ta da yer almaktadır.⁸⁰ Dolayısıyla Süryani atasözü niteliğinde görülebilecek olan bir atasözünün, genel kabul gören bir temayı ve durumu vurgulaması dolayısıyla ortak kullanım kazanabileceği ve söz ile taşınan bakış açısının da müşterek bir yaklaşımın oluşmasına aracılık ettiği söylenebilir.

"Kardeş kanı, asla su olmaz"⁸¹ veya "Kan, su olmaz."⁸² atasözü de farklı gruplar içerisinde yaygın bir kullanıma sahiptir. Bununla birlikte, bu sözün, özellikle Mahallemilerde ve Kürtlerde ön plana çıktığını, Kürtçe telaffuzla Süryanilerde de kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu itibarla sözün dereceli olarak ortak bir kullanım değeri söz konusudur. "Kan", soy ve akrabalık ile eşdeğer bir nitelikte değerlendirilebilir. Süryanilerde bu söz, küs olan kardeşleri barıştırmak, kardeşlerin birbirine küs/düşman olamayacağını vurgulamak için yer yer kullanılır.⁸³ Mahallemilerde (ve Kürtlerde) ise aynı anlam içeriğiyle, fakat hem yakın hem de geniş akrabalık çevresini de kuşatacak bir şekilde kullanılır. Burada şunu belirtmek gerekir: Atasözleri üzerinden söz konusu edilen ortaklık, kullanılan sözün, grup içi ve gruplar arasındaki sosyal dinamikleri dereceli de olsa karşılaması yönüyledir. Bu durum, özgül dinamikler merkezinde değersel etkileşimin derecesine bağlı olarak da değişebilmektedir. Meselâ; "Köpek gibi çalış, aslan gibi ye!"⁸⁴ şeklindeki atasözü, gruplar arasında bilinen bir sözdür. Süryaniler arasında da yer yer kullanılan bu söz ile hem çalışmak gerektiği hem de yorgunluktan sonraki rahatlık vurgulanır.⁸⁵ Böylece çalışmak teşvik edilerek çalışanların zem edilmemesi gerektiği de belir-

⁷⁸ Süleyman'ın Özdeyişleri, 3: 13; 9: 10; 19: 8; 24: 3-4.

⁷⁹ Bk. Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 57.

⁸⁰ Eyüp, 32: 9.

⁸¹ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 29.

⁸² G. 14; G. 15; G. 16; G. 17; G. 19; G. 22; ayrıca bk. Kahyaoğlu ve Demircan, "Mardin'in Ömerli İlçesinde Kullanılan Bazı Atasözleri", 106; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 185. A: "İd-dem moysér may." K: "Xwîn nabé av."

⁸³ G. 1; G. 3; G. 4; G. 5; G. 6; G. 7; G. 8.

⁸⁴ S: "Şgal kıd u kalbo, aqul kıd u şer."

⁸⁵ G. 10; G. 11.

tilir. Benzer temsili öğeler, farklı bir atasözünde de yer almaktadır: “Gezen/dolaşan köpek, oturan aslandan daha yeğdir”.⁸⁶ Bu atasözü de tembelliğe ve zor ekonomik şartlara karşı girişimde bulunulması gerektiğini belirtir. Dolayısıyla atasözlerinin etkileşimler yoluyla, ortak olan bir konu hakkında, benzer bir değerlendirme tarzının oluşmasına aracılık ettiği söylenebilir.

Ortak kullanılan atasözlerinin farklı derecelerle yorumlanmasında gruba has sosyo-kültürel dinamikler belirleyicidir. Meselâ; Süryanilerde öne çıkan “Çocuğun terbiyesi, okuldan daha iyidir.”⁸⁷ sözünde yer alan terbiye ve aile temaları genel bir değerdedir.⁸⁸ Süryanilerde bu söz, aile (anne-baba) terbiyesinin önemini ve önceliğini, ayrıca bu terbiyenin okula havale edilmemesi gerektiğini vurgulamak için kullanılmaktadır.⁸⁹ Nitekim anne-baba merkezindeki aile terbiyesi, başta baba olmak üzere bilgece bir yaşam için önemli bir sorumluluktur ve bu sorumluluk, Kutsal Kitap’ta da vaaz edilir.⁹⁰ Yani bu sözün, belirtilen hassasiyet temelinde Süryanilerin sosyo-kültürel dinamiklerine açıklık getirdiği de söylenebilir. Mahallemilerde ise; “Ev (beyt), okuldur.”⁹¹ atasözünün kullanımını yaygınlık göstermektedir.⁹² Burada “okul”, kurumsal açıdan değil, “eğitim merkezi” anlamında söz konusudur. Gündelik yaşamda bu söz hem bir ailenin eğitim sorumluluğu taşıdığını hem de her akrabalık grubunun kendine has eğitim tarzının olduğunu vurgulamak için iki anlamda da kullanılmaktadır.⁹³ Belirtilen bu farklılık göz önüne alındığında; temanın aynı olduğu, anlam içeriğinin ise sosyo-kültürel dinamiklere göre değiştiği görülmektedir.

“Koyuna bak, sütünü öyle sağ”⁹⁴ atasözü de Mardin’de ortak bir kullanıma sahiptir. Bu söz, genellikle bir işin yapılıp yapılamayacağını koşullarından hareketle kararlaştırmak durumunda, bazen

⁸⁶ Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 330. A: “Kelb iddâyîr exeyrvé min seb’ râbit.”

⁸⁷ S: “Î tarbiþto du na’imo þav mi madraþto yo.”

⁸⁸ Burada modern okullara bir tepki değil, aile terbiyesinin ihmale gelmez bir sorumluluk olduğu belirtilmektedir. Başka bir ifadeyle, öncelik aile terbiyesidir.

⁸⁹ G. 5; G. 8.

⁹⁰ Süleymanın Özdeyiþleri, 1: 7-8; 2: 1-6; 4: 10-13; 22: 6; 23: 13; 29: 17; 29: 15.

⁹¹ Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 151. A. “Îl-beyt, mektebvé.”

⁹² G. 14; G. 15; G. 16; G. 17; G. 18; G. 19; G. 21; G. 22.

⁹³ Mahallemilerdeki “beyt” olgusunun geniş bir açıklamsı için bk. Yeşilmen, *Mahallemiler*, 161-181.

⁹⁴ Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 570. A: “Tall’ fil ğelemé urcî ħelibé.”

de gelin tercihinde bulunurken annesinin ahlaki ve zihinsel özelliklerinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmek için kullanılmaktadır.⁹⁵ Gelin tercihi ile ilgili olarak Mahallemilerde yaygın olan söz ise şöyledir: “Gülü kopar ve kokla; kızı annesini soruşturmadan alma”⁹⁶ Mahallemilerde, özellikle geçmişte yaygın bir hassasiyet olarak gelin adayının sorgulanması, sadece anne baba üzerinden değil, anne soyu üzerinden de kendini göstermektedir. Bu sorgulama, kızın anne soyunu içine alan geniş akrabalık grubunun sorgulanmasını da beraberinde getirir.

Aynı kelimeler içeren, fakat farklı durumlar için kullanılan sözler de vardır. Meselâ; birinin, söylenen sözü, beklenilenin aksine duymayıp sözün yinelenmesini istemesi durumunda “Halatın başı kısadır.”⁹⁷ ifadesi söz konusu iken Mahallemilerde ise işi savaştıran birinin durumunu anlatmak için “Halatı uzundur” sözü kullanılmaktadır.⁹⁸ Birkaç farklı kelimeyle aynı durumu vurgulayan farklı örnekler de vardır: Korku sendromunu vurgulayan “Yılan tarafından ısırılan, halatın sallanmasından korkar.”⁹⁹ şeklindeki atasözü, aynı durumun belirtilmesi için Mahallemilerde şöyle yer almaktadır: “Yılan tarafından ısırılan, köpek yavrusundan korkar.”¹⁰⁰ Diğerlerinde olduğu gibi bu atasözleri de sosyo-kültürel dinamikler ile atasözü ilişkisini, aynı zamanda gruplar arası etkileşimlerin ortak söz ve kelime kullanımını beraberinde getirdiğini örneklemektedir.

Gruplar arası etkileşimi yansıtan örnekler çoğaltılabilir. Meselâ; “Kiliseden çıktı, şeriatı öğrendi.”¹⁰¹ şeklindeki atasözü, birinin, beklenmedik bir şekilde etrafındakilere nasihat etmeye başlaması

⁹⁵ G. 11.

⁹⁶ G. 14; G. 15; G. 16; G. 17; G. 18; G. 19; G. 21; G. 22; ayrıca bk. Orhan, *Midyat Yöresel Araştırması*, 55. A: “İqtif ilverdé u şimmé, lé tēxîd il-bint kemo tustaxbér ‘alé immé.”

⁹⁷ Doğu Süryanilerinde kullanılan bu söz, konuyu örnekleme açısından buraya aktarılmıştır. Doğu Süryanicedeki telaffuzu da şu şekildedir: “Risha d’khola kelyele.” Bk. Lethin, “Syriac Proverbs from California”, 96.

⁹⁸ G. 15; G. 17; G. 22. Ayrıca bk. Orhan, *Midyat Yöresel Araştırması*, 57. A: “Hablû tavilvé.”

⁹⁹ Afram, *Ordspråk & Aforismer*, 44; G. 2. Ayrıca bk. Lethin, “Syriac Proverbs from California”, 99. S: “U dwišo di kurfo kozoye’ mu zhofo du hawlo.”

¹⁰⁰ G. 14; G. 15; G. 16; G. 17; G. 18; G. 19; G. 20; G. 21; G. 22; Abdülhadioğlu, *Mardin Araştırma Atasözleri*, 459. A: “Meldoğ il-heyé, yfze’ min cerûl-kelb.”

¹⁰¹ G. 13. A: “Tala’ min bi’ê ut’ allem iş-şari’a.”

veya bilgiçlik taslaması durumunda kullanılırken Mahallemilerde ise yine aynı anlam içeriğiyle, fakat farklı kelimeler ile “Mahkemeden çıktuktan sonra konuşmayı öğrendi.”¹⁰² şeklinde söz konusudur. “Her tak tak yapan (yani çekiç vuran), demirci olmaz”¹⁰³ ile “Her tak tak yapan (yani tak tak sesi çıkararak) –kilim- dokumuyordur.”¹⁰⁴ şeklindeki atasözlerinin de müşterek bir kullanım değeri vardır. Günümüze nispeten geçmişte; demircilik, örgü, basma, mobilya, gümüş ve altın ile ilgili zanaatlarda Süryanilerin ön planda olduğu bilinmektedir. Söz bağlamında ele alındığında; Mahallemi köyleri içerisinde bazılarının dokuma tezgâhı olduğu, buna kıyasla, yerel telaffuzla “doléb” ismiyle ün kazanmış olan “çıkırık” kullanımının ise yaygın olduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla diğerlerinde olduğu gibi bu atasözlerinin de anlam içeriği ve vurguladıkları durum açısından gruplar arası etkileşimlerle yayılmaya müsait bir özellik taşıdıkları ya da gruplar arası etkileşim neticesinde birbirine yakın okuma biçiminin oluşmasına aracılık ettikleri söylenebilir.

“Yük, yerde kalmaz.”¹⁰⁵ sözü, Süryaniler arasında ön plandadır. Bununla birlikte bu söz, ortak bir kullanım değerine de sahiptir: Zor durumdaki birine, diğerlerinin yardım edeceğini vurgulamak veya içinde olduğu zorluğun geçeceği yönünde ümit vermek için kullanılmaktadır.¹⁰⁶ “Aslan aslandır, erkek kadın fark etmez.”¹⁰⁷ atasözü de girişken ve çözüm üreten cesaretli kadınların engellenmemesini belirtmek için kullanılmaktadır.¹⁰⁸ Anıtlı’da yaşayan Süryaniler, bu sözü Kürtçe bir telaffuzla kullanırlar.¹⁰⁹ Bununla ilgili olarak şunu da belirtmek gerekir: Mahallemiler, bu sözün anlam içeriğine kıyasla gündelik yaşamda daha çok “kadın kadın-

¹⁰² G. 14; G. 19; G. 22; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 566. A: “Tala’ min mahkeme ut’allem il-ħakî.”

¹⁰³ G. 11; G. 19; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 478. A: “Eynê litaqtaq mo ħiddedvé.”

¹⁰⁴ G.19; Kahyaoğlu ve Demircan, “Mardin’in Ömerli İlçesinde Kullanılan Bazı Atasözleri”, 107; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 108. “Eynê litaqtaq mo nissecvé.”

¹⁰⁵ Akçay, *Süryani Atasözleri*, 17; Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 245. S: “U ƚa no ligfoyaş ‘al i ar’o.” A: “Ĥmél fil-ard mo yibqé.”

¹⁰⁶ G. 5; G. 9; G. 14; G. 15; G. 16; G. 18; G. 19.

¹⁰⁷ Abdülhadioğlu, *Mardin Arapça Atasözleri*, 518. A: “‘Is-seb’ seb’vé, ha mara ha riccél.”

¹⁰⁸ G. 11; G. 13; G. 14; G. 15; G. 16; G. 18; G. 19.

¹⁰⁹ K: “Şêr şêrà ha ĵin ha mêrà.” veya “Şêr şêrà çi ĵin e çi mêrà.”

dır, erkek erkektir.” sözüne yer verirler.¹¹⁰ Bu söz kullanıldığında, sosyal sorumluluk ve girişkenlik açısından kadın ve erkeğin kendi sınırları içerisinde kalması gerektiği, tartışılan bir konuda kadının erkeklere, erkeğin kadınlara müdahale etmemesi gerektiği belirtilir. Her iki söz bir arada değerlendirildiğinde, ilk ifadenin ikincisinden sonra bir savunma niteliği taşıdığı ve zamanla her ikisinin de toplumsal kullanım değeri kazandığı düşünülebilir. Tam da Ong’un sözlü kültürün dinamiklerinden bahsederken vurguladığı gibi: her bir atasözü, insanları “sözlü zekâ yarışı”na sürüklemektedir.¹¹¹ Yani canlı sözlü bağlamda; biri, “Kadın kadındır, erkek erkektir.” derken, diğerinin buna mukabil bir savunmayla “Aslan aslandır, erkek kadın fark etmez.” sözü ile karşılık vermesi durumunu çağrıştırmaktadır. Gruplar arasındaki etkileşimler, “sözlü zekâ yarışı”na uygun bir zemin üzerinden her iki söz perspektifinin oluşmasını sağlamaktadır.

Verilen atasözleri, farklı etnik gruplarda söz konusu olan ortak/benzer dinamikleri ve yorum biçimlerini örneklemektedir. Bir kısmı, benzer durumlar için kullanılmasına rağmen farklı derecelerde yorumlanmaktadır. Dışardan bakıldığında net ve kalın sınırların söz konusu olduğu düşünülen farklı etnik grupların içerden bakıldığında küçümsenmeyecek kadar benzer yönlerinin de olduğu görülmektedir. Gruplar arası etkileşimler açısından düşünüldüğünde: grup içinde oluşmuş bir atasözünün; ortak duruma (konuya) ilişkin bir okuma, yorumlama ve değerlendirme sunması halinde, o atasözünün gruplar arasında kullanım değeri kazandığı söylenebilir. Bir grup, formüle ettiği okuma ve yorumlama biçimini, atasözleri aracılığı ile sürdürürken diğer grubun -konu ortaklığına bağlı olarak- bu atasözü ile karşılaşması durumunda konu, atasözleri üzerinden dereceli olarak işlenmiş olur. Bu durum, grupların içinde konumlandığı ufuk genişliği (zenginliğini) ile birlikte, oluşan müşterek bakış açısı ve değerlendirme tarzı açısından da bir yakınlaşmayı beraberinde getirir.

¹¹⁰ G. 14; G. 15; G. 16; G. 17; G. 18; G. 19; G. 21; G. 22. Ayrıca bk. Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası*, 64. A: “İl-mara marayé u-rricêl riccêlvé.”

¹¹¹ Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, çev. Sema Postacioğlu Banon (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 60.

Sonuç

Bu çalışmada, atasözlerinin farklı gruplar arasındaki etkileşimlerde oynadığı rol sorgulanmıştır. Bunun için Süryani ve Mahallemi atasözlerinin; ana hatlarıyla menşei, konu vurgusu ve kullanım alanları -sosyo-kültürel dinamikler de göz önüne alınarak- karşılaştırılmıştır. Menşei itibariyle hem Süryanilerde hem de Mahallemilerde kutsal metinlere ve bunlarla ilişkili erdemli öğütlere dayanan atasözleri tespit edilmiştir. Ek olarak hem grup içi özgül sosyo-kültürel dinamiklerden kaynaklanan hem de gruplar arası etkileşimlerle orak bir kullanım değeri kazanan atasözlerinin mevcut olduğu da görülmüştür.

Gruplar arası etkileşimler açısından iki çeşit aktarıma konu olan atasözleri tespit edilmiştir: Biri, sadece grup içi, diğeri ise hem grup içi hem de grup dışı aktarımlardır. Özgül sosyo-kültürel dinamikler ve taşıdıkları kültürel öğeler açısından farklı anlam ve vurgulamaları taşıyan atasözlerinin grup içi aktarımlara; ortak tema ve öğeler taşıyan atasözlerinin ise hem grup içi hem de grup dışı aktarımlara konu oldukları görülmüştür. Bu çerçevede atasözlerinin iki temel rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır: Sadece grup içi aktarımlara konu olan atasözleri, taşıdıkları özgül okuma, değerlendirme ve betimleme biçimleriyle grubun farklılığını korumasını sağlamaktadır. Menşei hangi grup olursa olsun gruplar arasında kullanım değeri kazanan atasözleri ise ortak okuma biçimine, aynı zamanda değerlendirme tarzı itibariyle de gruplar arasında bir yakınlaşmaya ve benzerliğe aracılık etmektedir. Bu atasözleri, gruplarda müşterek bir paydayla biriken yorum zenginliğini ve eylem alanını inşa etmektedir. Böylece sosyo-kültürel olarak yapılandırılmış içerikleri ile birlikte atasözleri, taşıdıkları okuma/değerlendirme biçimi ve çeşitliliği açısından gruplar arasındaki canlı etkileşimsel bağlamın sürdürülmesine de katkı sağlamaktadır. Aynı temayı işleyen atasözlerindeki değişen yorum farklılıkları hem ortak ufkun hem de özgül farklılığın bir arada, biri diğerini eritmeden sürdürüldüğünü göstermektedir.

Konu çerçevesi itibariyle, atasözlerinin tespit ve değerlendirilmesinde, meselenin sadece konuşulan dil ile sınırlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca, sosyo-kültürel dinamiklere ek olarak bir atasözünün gündelik yaşamdaki kullanım sıklığının da belirleyici olduğunu gösteren örneklerden hareketle ulaşılmıştır. Bu açıdan Süryani atasözlerinin farklı çalışmalara konu olması gerekir. Çün-

Farklı Etnik Gruplar Arası Etkileşimlerde Atasözlerinin Rolü: Süryaniler ve Mahallemiler...
kü Türkiye'de "Süryani Atasözleri" gerekli ilgiyi görmemiştir. Mardin açısından bunun temel sebebi, Süryanilerin Midyat'ta daha çok Kürtçe, Mardin'de ise Arapça konuşmalarıdır. Makale ise dik-
katlerin sosyo-kültürel dinamiklere çevrilmesi gerektiğini gözler
önüne sermektedir.

Kaynakça

- Abdülhadioğlu, Ahmet. *Sözlü Kültür Bağlamında Mardin Arapça Atasözleri*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2019.
- Acat, Yaşar. "Mhallemî Lehçesinde Kullanılan Atasözü ve Deyimlerin Fasih Arapçada Kullanılan Atasözü ve Deyimlerle Mukayesesi", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/2 (2016): 694-704.
- Acat, Yaşar ve Emin Cengiz. "Midyat ve Çevresinde Yaşayan Mhallemi Araplarına Ait Sözlü Kültür Öğeleri". Ed. İbrahim Baz, Ruhullah Öz, Çağdaş Ertaş ve İsmet Tunç, thk. Mehmet Emin Erkan, 351-62. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Afram, Gabriel. *Ordspråk & Aforismer*. Stockholm: Författares Bokmaskin, 2010.
- Akçay, Ercan. *Süryani Atasözleri*. İstanbul: Aram Yayınevi, 2005.
- Aslan, Mehmet Ali. "Mihellemîlerde Sözlü Edebiyat Geleneği". *Makalelerle Mardin: Eğitim-Kültür- Edebiyat* 3: 241-49. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, 2007.
- Aydın, Suavi, Kudret Emiroğlu, Oktay Özel ve Süha Ünsal. *Mardin: Aşiret-Cemaat-Devlet*. 2. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001.
- Brockelmann, C. "Mesel". *İA* 8: 120-24. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.
- Dolabani, Hanna. "Özdeyişler". *Süryani Büyüklerinden İnciler*. Haz. İshak Tanoğlu ve Sara Tanoğlu. Elazığ: Çağ Ofset, 2004.
- Gültekin, Alaaddin. "Ravzatu'l-'Ukûl Adlı Eserde Geçen Mesel Örneklerine Dair Bir İnceleme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2017): 3122-39.
- Kahyaoglu, Yasin ve Adnan Demircan. "Mardin'in Ömerli İlçesinde Kullanılan Bazı Atasözleri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, sy. 16 (2006): 101-20.
- Kaya, Doğan. *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Kula, Mevlüt ve Zeki Teken. "Mahalmi Atasözleri". *Makalelerle Mardin: Eğitim-Kültür- Edebiyat*. Ed. İbrahim Özcoşar, 3: 251-61. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, 2007.
- Kûşakcî, Ebu Yusuf. *el-Emsâlu's-Şa'biyyetu'l-Halabiyye ve Emsâl Mardin*. 2. bs. Halep: el-Mektebetu's-Suryaniyye, 1984.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009.
- Lethin, Joyce Bynum. "Syriac Proverbs from California". *Western Folklore* 31/2 (1972): 87-101. <https://doi.org/10.2307/1498227>.

- Mor Efrem. *Kilise Ataları Tarafından Kutsal Ruh'un Kavalı Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri*. Çev. Gabriyel Akyüz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012.
- Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür*. Çev. Sema Postacıoğlu Banon. 3. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Orhan, Davut. *Midyat Yöresel Araççası (Muhalleme) ve Sözlü Edebiyatı*. İstanbul: Sahaflar Yayınevi, 2015.
- Oy, Aydın. "Atasözü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 4:44-46. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Yeşilmen, Halit. *Mahallemler*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2017.
- Yeşilmen, Halit. "Birlikte Yaşama Tecrübesine ve Ortak Yaşam Alanına İşaret Eden Kavramsal Bir Çalışma: Ebrulî Kültür (Mardin Örneği)". *Mukaddime* 10/1 (2019): 77-97.
- Yeşilmen, Halit. "Kadim Süryani Atasözlerinin Kaynağı ve Rolü" (Mardin Örneği), *Folklor/Edebiyat* 26/4, sy. 104 (2020): 985-1002.

Kaynak Görüşmeciler

Süryanilerden Kaynak Görüşmeciler:

- G. 1: Aktaş, Gabriyel, dt: 1947, Alagöz köyü/Midyat/Mardin.
- G. 2: Akyüz, Mihayel, dt:1986, Merkez/Mardin.
- G. 3: Aslan, Zeki, dt: 1975, Anıtlı köyü/Midyat/Mardin.
- G. 4: Ay, Hazni, dt: 1984, Anıtlı köyü/Midyat/Mardin.
- G. 5: Aydın, Bünyamin, dt: 1984, Anıtlı köyü/Midyat/Mardin.
- G. 6: Büyüç, İsa, dt: 1977, Anıtlı köyü/Midyat/Mardin.
- G. 7: Çepe, Bünyamin, dt: 1973, Anıtlı köyü/Midyat/Mardin.
- G. 8: Durmaz, Aziz, dt: 1977, Anıtlı köyü/Midyat/Mardin.
- G. 9: Kırılmaz, İliye, dt: 1950, Merkez/Mardin.
- G. 10: Türker, Yusuf, dt: 1964, Midyat/Mardin.
- G. 11: Yıldız, Aziz, dt: 1968, Bülbül köyü/Mardin.
- G. 12: Yıldız, İldız Meryem, dt: 1930, Bülbül köyü/Mardin.
- G. 13: Yıldız, Mesut, dt:1970, Bülbül köyü/Mardin.

Mahallemlerden Kaynak Görüşmeciler:

- G. 14: Bozkurt, Abdülbaki, dt: 1971, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.
- G. 15: Bozkurt, Ahmet, dt: 1946, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.
- G. 16: Karakurt, H., dt: 1936, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.
- G. 17: Öz, İbrahim, dt: 1942, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.
- G. 18: Özdemir, F., dt: 1944, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.
- G. 19: Özdemir, M., dt: 1961, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.
- G. 20: Teken, Zeki, dt: 1950, Mardin.
- G. 21: Yeşilmen, Atiye, dt: 1941, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.
- G. 22: Yeşilmen, Menci, dt: 1951, Söğütlü köyü, Midyat/Mardin.